

MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG
AFRICAN-HUNGARIAN UNION

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA-KNOWLEDGE DATABASE

OSZTI, Judit

A keresztény és az iszlám kultúra viszonyának elemei a konfliktusokhoz és a háborúhoz

Eredeti közlés /Original publication:

Kard és Toll, 2006, 3. szám, 176–181. old.

Elektronikus újraközlés/Electronic republication:

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR – 000.002.682

Dátum/Date: 2018. február / February 18.

filename: oszti_2006_KeresztenyIszlam

Az elektronikus újraközlést előkészítette

/The electronic republication prepared by:

B. WALLNER, Erika és/and BIERNACZKY, Szilárd

Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document

OSZTI, Judit: A keresztény és az iszlám kultúra viszonyának elemei a konfliktusokhoz és a háborúhoz, *AHU MATT*, 2018, **pp. 1–11.** old., No. 000.002.682, <http://afrikatudastar.hu>

Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:

Interneten / At the Internet

Kulcsszavak / Key words

magyar Afrika-kutatás, a keresztény és az iszlám kultúra viszonya szemléletük alapján, konfliktusok és háborúk megítélése

African research in Hungary, the attitude of Christian and Islamic culture based on their views, judgment of conflicts and wars

AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRONIKUS,
ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV-, TANULMÁNY-, CIKK-, DOKU-
MENTUM- ÉS ADAT-TÁR / THE FIRST HUNGARIAN FREE

ELECTRONIC SECTORAL PROFESSIONAL DATABASE FOR BOOKS,
STUDIES, COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATIONS

* Magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára / Writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian, Spanish, Italian and other – languages

* Az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk vagy letöltésük regisztrációhoz kötött. / The materials in the database are free but access or downloading are subject to registration.

* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók, kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattári szolgáltatását, amelynek célja kettős, mindenekelőtt sokoldalú és gazdag anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikaisztikai kutatásokat, illetve ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevékenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig. / The African–Hungarian Union is a non–profit organisation that has created this electronic database for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African themes in its entirety from the beginning until the present day.

A KERESZTÉNY ÉS AZ ISZLÁM KULTÚRA VISZONYÁNAK ELEMEI A KONFLIKTUSOKHOZ ÉS A HÁBORÚHOZ

OSZTI, Judit

(*Kard és Toll*, 2006, 3. szám, 176–181. old.)

A konfliktusok kezelése, a háború, az erőszak társadalmi megítélése eltérő a különböző történelmi korokban, civilizációkban. A cikk a különbségeket és hasonlóságokat vizsgálja a keresztény és az iszlám kultúra esetében.

Different civilisations in different historical periods judge conflict management, war and violence differently. The article analyses differences and similarities between Christian and Islamic cultures.

A történelem Arnold Toynbee szerint nem más, mint bonyolult kölcsönhatás a természeti környezet és az ember biológiai meghatározottsága között. Minden más meghatározó tényező e kettőből vezethető le. A mai civilizációt a megközelítőleg tízezer évvel ezelőtt bekövetkezett környezeti változás, a jégkorszak vége és az ehhez való emberi alkalmazkodás hozta létre. A földművelés és az állattenyésztés, a neolitikus forradalom, a városok és civilizációjuk, a monoteista vallások mind ennek következményei. E változások mellékterméke az a harc, amely öt–hatezer éve folyik a Közel-Kelet és a Nyugat között.

A homo sapiens Afrika keleti részén jelent meg Kr.e. 200 ezer és 150 ezer között, később a Sínai-félszigeten keresztül eljutott Belső-Ázsiába, ahonnan Ausztráliába, Amerikába és Európába vándorolt kb. Kr. e. 60 ezer és 30 ezer között. A legutolsó jégkorszak előtt az Alpokat és a Pireneusokat, illetve egész Európát jég borította, Észak-Afrikát, a Közel-Keletet, Perzsiát, Indiát viszont esős éghajlat jellemezte, gazdag növényzettel és állatállománnyal. A vadászó-gyűjtő embercsoportok békében együttműködve és egymást segítve éltek, hiszen csak ez biztosíthatta a megmaradásukat. Az éghajlat megváltozása következtében a Közel-Kelet és Észak-Afrika kopár siva-

taggá vált. Ezzel egy időben Európában kellemes klíma alakult ki, a gazdagabbá váló növényzet és állatállomány biztosította a megélhetést. Az elsivatagosodott területek lakóira helyben maradás esetén éhezés és kihalás várt, ezért egy részük vagy áttért a beduin életformára, folyami kultúrákat hozva létre a nagy folyók mentén, mint például a sumér, indiai, egyiptomi civilizáció, vagy pedig északra vándorolt. Az emberi közösség megpróbáltatásai, félelmei szerepet játszottak a vallási tudat megjelenésében. A termelő gazdálkodás, a civilizáció, a vallások és a kultúra megjelenése számos pozitív változást eredményezett, de kedvezőtlen következményei is voltak. Romlottak az ember fizikai adottságai, az életkor is rövidült. A gyűjtögető–vadászó életmód korában demográfiai egyensúly jellemezte a közösséget, a letelepedett életmód viszont demográfiai spirált indított, új betegségek jelentek meg. Ezek a változások további következményekkel jártak: az addig döntően együttműködésen alapuló emberi kapcsolatok fokozatosan küzdelemmé alakultak az egyre fogyatkozó élelemért.

A földművelés és az állattartás a Kaukázustól délre eső területeken jelent meg, a kezdetektől az öntözéses civilizáció kialakulásáig kb. 6000 év telt el. A Közel-Keleten a termelés a folyóvölgyekbe összpontosult. Létrejöttek a városi civilizáció alapjai. Kialakulásukban meghatározó szerepe volt a szervezettségnek, amely a központi hatalom létrejöttét eredményezte. Ez az elnyomás erősödésével járt. Ugyanakkor a közvélekedés az elnyomást még mindig jobbnak tartotta, mint az anarchiát, amely az egész közösség pusztulását vonhatta volna maga után. A központosított, elnyomó rendszer legitimációjában a vallás döntő szerepet játszott: az uralkodó – akit Isten földi képviselőjének vagy megtestesítőjének tartottak – szava törvény volt.

Európában ilyen méretű és típusú szervezett társadalmak nem jöttek létre. Nem volt jellemző a hatalom abszolutizálása, az uralkodó-váltások erőszakos módja, és ezek a vonások egyedivé tették az európai fejlődést. A különbség eredhet abból, hogy ebben az időben Európa a Közel-Keletnél minden tekintetben gazdagabb, erdő borította vidék volt, rendszeres esővel, ami lehetővé tette a termelő gazdálkodásra való áttérést, de nem tette elengedhetlenné nagyobb csoportok szoros együttműködését. Ezzel magyarázható, hogy nem alakult ki despotikus hatalomkoncentráció, és érvényesült a törvény uralma. A közösség, ahol az egyén szerepe mindig jelentős maradt, nagyra értékelte a munkát, a teljesítményt, a tudást. Az európai kultúra a görög filozófia, a római jog és a kereszténység hármasságán alapult, ahol,

szemben a keleti világgal, a világi, a vallási szférák elkülönültek egymástól. Mivel mindig léteztek a hatalomtól független csoportosulások, a földrész történetére a szabadságjogokért folytatott állandó küzdelem volt jellemző. Az individualizmusra épülő, a tudást értékelő társadalmi gyakorlat ösztönzőleg hatott a tudomány fejlődésére.

A vallások, a civilizációk alapvető elemei általában etikai rendszerek, amelyek meghatározzák egyrészt az ember helyét a világban, másrészt a jó és a rossz, a megengedett és a tiltott fogalmát. Kialakulásukban alapvetően két tényező játszott szerepet: a termékenységi ciklus, amely az élet és a halál kérdéseit veti fel, továbbá az istenek szerepe a közösség életbemaradásában. A természeti változások kárvallottjainál – akik már csak a csodában bízhattak – keletkeztek a Közel-Keleten a monoteista vallások: a judaizmus és az iszlám. Ez utóbbit Mohamed próféta alapította a 7. század elején, és hamarosan meghódította az egész Közel-Keletet. Gyors elterjedésének az lehetett a titka, hogy egyrészt a tradíciókra épített, másrészt egyszerű, könnyen érthető, hierarchiamentes, még papságot sem igénylő vallási rendszer. Az iszlám hódítás helyreállította a közel-keleti népek ezeréves görög illetve római megszállás alatt megtépázott önbizalmát. Az új vallás civilizációs egységet teremtett a korábban központi hatalommal nem rendelkező beduin társadalom különböző népei között. A politikai struktúra így valójában vallási alapon jött létre, aminek következtében a vallást és a politikát nem is lehetett szétválasztani. (Ezzel szemben Európában a kereszténység egy már meglévő hatalomra, a római államra épült.)

A civilizációs különbségek az ókori időkre vezethetők vissza: a Közel-Kelet és a Nyugat közötti konfliktusok már a keresztény–iszlám szembenállás előtt megjelentek. A konfrontáció az Kr. e. 6. században kezdődött a perzsa uralkodó és a ión városok között; a perzsa birodalom alulmaradt a görög városállamokkal szemben. Az Kr. e. 4. században Nagy Sándor Indiáig jut el, elfoglalva Egyiptomot, Perzsiát, Szíriát. A következő évszázadban Róma Karthágó felett aratott győzelme után a Földközi-tengeri térség keleti része görög, nyugati része római fennhatóság alá került. E hódításokat azon kívül, hogy a társadalmi feszültségeket csillapította, elsősorban a földéhség ösztönözte. Róma annyira megerősödött a pun háborúk végére, hogy kiterjesztette hatalmát a földközi-tengeri térség keleti részére is. A perzsa–római, majd bizánci háborúk hosszú időn keresztül folytatódtak, végül a perzsák elfoglalták Egyiptomot és Szíriát, de Konstantinápolyt nem sike-

rült. Bizánc visszavágott, és az uralkodó meggyilkolása után Perzsia anarchiába süllyedt.

Ezidőtájt alapította Mohamed az iszlámot, maga köré szervezve a csatározásokban elfáradt arab törzsek vezetőit. A próféta halálát követő évszázadban folyamatos arab terjeszkedés kezdődött. Az arabok az új vallás jegyében két évtized alatt elfoglalják Szíriát, Perzsiát, Egyiptomot. 638-ban a muszlimok meghódították Jeruzsálemet. Az iszlám kiterjesztette hatalmát Hispániától India és Kína nyugati határáig, gyakorlatilag visszahódítva a Kelet elvesztett területeit. Az Észak-Afrikát meghódító iszlám nyugati határa az Atlanti-óceán volt, a 9. század első felében ugyanis elfoglalták Szicíliát, Ciprust, Krétát, Szardíniát, Korzikát is.

Tehát megalakulásakor az iszlám fenyegetést jelentett a Mediterráneum feletti európai dominanciára. Az addig inkább csak földrajzi értelemben létező Európa új civilizációként való megjelenésében e tényezők fontos szerepet játszottak. Henri Pirenne belga történész szerint „Európa születése” a 7. században megjelenő iszlám kihívás eredménye. J. M. Roberts oxfordi történész úgy látja, Európa születésénél egymást kölcsönösen átható és befolyásoló tényezők mutathatók ki:

„...a klasszikus örökség, új történelmi körülmények és újonnan megjelenő erők. Ezek az erők részben Európán kívüli területekről jöttek, és ezek egyike, az iszlám különös jelentőségű volt... Ezek az erők hozzájárultak az újonnan formálódó Európa kialakulásához.”¹

Az iszlám fenyegetés a hódító hadjáratokban (futúhát) testesült meg. Ezek a hadjáratok az iszlám hit világméretű terjesztésének megnyilvánulásai voltak, és az Arab-félsziget törzseinek – a prófétai hidzsra-tradícióban megjelenő – népvándorlásával függenek össze.² A történelem folyamán az iszlám terjesztése nem csak szellemiekben, hanem a gyakorlatban is végbement, mégpedig egy céltudatos településpolitika révén.³

¹ Roberts, J. M.: *A History of Europe*, New York, 1997, 79. old., idézi: Tibi, Bassam: *Keresztes háború és dzsihád*, Budapest, 2003, 29. old.

² Hidzsra arabul kivándorlás, Mohamed próféta 622. évi északi irányú, Mekából Medinába való kivándorlásának időpontja a muszlim időszámítás kezdete.

³ Tibi i.m., 30. old.

Európában az iszlám terjeszkedés két történelmi periódusban játszódtott le. Az első a 626-tól a 8. század közepéig tartott, a második a 14. század közepétől az „oszmán korszakban”, amikor Európa és az iszlám világ konfliktusát főképpen az Oszmán birodalom hódító háborúi, valamint az ellene való harc jelentette.

Az iszlám történelem első szakaszában, a vallásalapítástól 1258-ig, Bagdadnak a mongolok és Cordobának a kasztíliaiak általi bevételéig tartó időszakban nemcsak a szunnita iszlám vallás volt a meghatározó, hanem a Korán nyelve, az arab is, vagyis mind vallási, mind nyelvi asszimiláció jellemzi ezt a korszakot. (A perzsák viszont, bár áttértek az iszlám hitre, nem fogadták el az arab nyelv egyeduralmát.) Az ezt követő időszakban az oszmán–török dominancia volt a jellemző. Az oszmán hódításokat követően az iszlám civilizáció hanyatlásnak indult, a keresztény Európában ugyanakkor forradalmi átalakulások zajlottak. Kezdetét vette az európai expanzió.

Ha a történelmi folyamatokat vizsgáljuk, az iszlám kezdetektől az egyetemlegességre törekedett. A kereszténység politikai értelemben vett univerzalizmusa csak a középkor táján alakult ki, míg az iszlámnak már a muszlim időszámítás kezdetétől része. A dzsihád három évszázaddal előzte meg az első kereszties hadjáratokat. Samuel Huntington úgy vélekedik, hogy a dzsihád, vagyis a muszlimok azon kötelessége, hogy növeljék az iszlám fennhatóságú területeket, valamint a kereszties háború hasonló fogalmak, hiszen a kereszténység egy adott történelmi korszakban az iszlámhoz hasonlóan ott és akkor terjeszkedett, ahol és amikor csak tudott.⁴ Mindez a két térítő vallás hasonlóságát is mutatja, egyúttal megkülönböztetve őket a többi világvallástól. A különbség azonban az, hogy míg az iszlámban már a vallás alapításakor jelen volt a dzsihád, a kereszténységnek egy évezred kellett a térhódítás elméletének kialakulásához.

A keresztény egyház véleménye a háborúról és az erőszakról jelentős változáson ment át. Kezdetben a kereszténység a béke vallásának hirdette magát, elutasítva az erőszakot és a fegyverek használatát. Szent könyvei közül az Újszövetség, amely Jézus tanításait tartalmazza, kimondottan háborúellenes, az Ószövetség azonban, amely a zsidó nép történetét tartalmazza, nem az. A zsidó népszövetség egy egyiptomi szolgalázadásból született, és ezért az elnyomás elleni küzdelem

⁴ Huntington, Samuel P.: *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása*, Budapest, 1998.

és a jogos háború gondolata mélyen beépült a vallás hagyományaiba. A szent háború eszméje, a népe mellett álló hadviselő Isten képe nagy szerepet játszott a vallásos zsidók történetírásában a pusztai vándorlás és a királyság korában, amint erről a próféták írásai, a Szentírás történeti könyvei, a Királyok, a Bírák, a Kivonulás könyvei is tanúskodnak. A Szentíráson alapuló törvényt magyarázat kétféle háborút különböztetett meg: a nem kötelező és a mindenkre kötelező hadviselést; az előbbi a támadások megelőzését illetve megakadályozását, utóbbi a tényleges katonai támadás elleni védekezést jelenti.

Az Újszövetség és az őskereszténység nem foglalt állást a háború és a hadviselés kérdéseiről, azt az emberi lét velejárójának tekintették. Az őskeresztény etikára Jézus tettei gyakoroltak befolyást, aki az erőszakot nem viszonozta, megbocsátotta a rosszat, és az erőszak minden formájától távol tartotta magát. A kereszténység első századaiban nem képviselt egyértelmű álláspontot a háborúval szemben, de későbbi történelme során szembe kellett néznie ezzel a kérdéssel. A keresztények a római társadalom alacsonyabb rétegeiből származtak, vallásuk nem töltött be számottevő szerepet a Római Birodalom életében, nem került szembe a háború és a béke kérdésével. Változás akkor következett be, amikor a kereszténység elfogadottá, majd később, Konstantin idején az egységesített állam hivatalos vallásává vált. A barbár nyomás megerősödésével a keresztényekre várt a feladat, hogy megvédjék a birodalmat a külső támadásoktól. A kereszténység biztonsága és jövője összefonódott a birodalom biztonságával és jövőjével, határainak védelme védte a hit tisztaságát, segítette terjedését is. E helyzet a háború és a hadviselés első etikai, teológiai kiértékeléséhez vezetett; megszűnt a katonai szolgálattal szembeni idegenkedés.

Szent Ágoston, az egyik legnagyobb keresztény teológus *De Civitate Dei* (Az Isten államáról) című művében azt fogalmazta meg, hogy a kereszténység feladata a fennálló politikai és társadalmi rend minden eszközzel történő megőrzése, mert a birodalom szilárdsága teszi lehetővé a hit szabad gyakorlását. Fel kívánta oldani az ellentmondásokat a világ és az *Írások* között, így jutva el a háború igazságos okairól (*jus ad bellum*), valamint igazságos eszközeiről (*jus in bello*) szóló elméletéig, mintegy legalizálva a védekező háborúkat. Ez volt a háború szakralizációjának első lépcsőfoka.

A „szent háború” eszméje mintegy hét évszázaddal később, a középkor hajnalán vált véres történelmi valósággá. 1095-ben a Clermont-i Zsinaton II. Orbán pápa drámai felhívásban szólította fel a

nyugati egyházat szent háborúra az iszlám ellen, a Szentföld, azaz Jeruzsálem és mindazon helyek visszaszerzéséért, amelyek Jézus életéhez kapcsolódtak. Ezzel kezdetét vette a keresztes háborúk mozgalma, amely 1291-ig tartott. Bár a keresztes háborúk nem voltak sikeresek, mégis jelentős politikai, gazdasági és kulturális befolyásuk volt a keresztény Európára: a nyugati államok politikailag közelebb kerültek egymáshoz, fellendült a kereskedelem. Mindeközben a legjelentősebb a keresztény népekre a muszlim kultúra gyakorolta hatás volt.

Keresztes (szent) háborúnak nevezték a középkorban azokat a hadjáratokat is, amelyek célja pogány népek (pl. szászok, baltiak) megtérítése, vagy „eretnek felekezetek” kiirtása volt. Szentnek számított az a háború is, amely a pápákat, az egyházat védte, illetve az elhódított keresztény területek visszaszerzéséért folyt, például a spanyol reconquista (visszafoglaló háború).

Tehát a keresztény egyház felfogása a háborúról egy évezred alatt gyökeres ideológiai és doktrinális változáson ment keresztül, eljutva az erőszakmentességtől a szent háborúig, a keresztes hadjáratokig.

Az iszlámban ezzel szemben Mohamed kezdetektől fogva próféta, államfő és hadvezér volt egyszerre. A vallás öt alappillére (tanúságtétel, ima, alamizna, böjt, zarándoklat) között nem szerepel a dzsihád, de a háború, a harc mindig fontos része volt az iszlám doktrínának.

„Előíratott nektek a harc, holott az ellenetekre van. Lehet, hogy valami ellenetekre van, noha az jó nektek, és lehet, hogy szerettek valamit, noha az rossz nektek. Allahnak tudása van, ti azonban nem tudtok.” (Korán, 2:216).

Különbség van a dzsihád és a szent háború között természetükben, célkitűzéseikben és gyakorlati megvalósításukban is. Az első időszakok dzsihádja hódító és nem térítő háború. A meghódított területeken az iszlám jog érvényesült, de lakói megtarthatták hitüket, ha a „Könyv népeihez” tartoztak, azaz zsidók vagy keresztények:

„Nincs kényszer a vallásban! Immár látva látszik az igaz út különbsége a tévelygéstől” (Korán, 2:256).

A keresztény szent háború visszahódítás, eleinte defenzív, csak később offenzív, ilyen volt például a pápaság védelme az iszlám táma-

dással szemben, a spanyol reconquista, és azok a keresztes hadjáratok, amelyek előzőleg keresztény területeket hódítottak vissza.

Az iszlám történetében meghatározó dzsihad-doktrína azonban nem azonos a Koránban előforduló dzsihad fogalommal.

„A dzsihad tényleges tartalmi lényegét ritkán veszik figyelembe; a dzsihad a legvitatottabb iszlám fogalom, amelyet ráadásul muszlimok és nem muszlimok egyaránt rendszeresen félremagyaráznak, és értelmezésével visszaélnék. Nincs még egy iszlám fogalom, amelyet ilyen gyakran használnának fel félelemkeltésre”⁵

A Korán két kifejezést, illetve ezek különböző alakjait használja a küzdelemre, a harcra. Az egyik a dzsihad, a másik a quitál. Az előbbi a dzsah-tól származik, aminek pontos jelentése erőfeszítés, törekvés, az utóbbi eredete a qatl, ami gyilkosságot jelent. A Koránban számos helyen szerepel a két kifejezés, és értelmezésük szempontjából fontos, hogy melyik szúrából⁶ származnak. A történelmi körülmények állandóan változtak a különböző fejezetek keletkezésének idején; a kezdeti békés időszak után fokozatosan megjelent a harc. Eleinte csak önvédelmi jelleggel, de Mekka bevételét követően, az iszlám állami-ság irányába tett lépések után megváltozott a harchoz való viszony is.

Rostoványi Zsolt „Háború és béke az iszlámban” című tanulmányában idézi Goldziher Ignác megállapítását, miszerint

„...nem annyira az a döntő az iszlám vallási jelenségeinek helyes megítélése során, hogy mit mond a Korán és a hagyomány, hanem hogy ezek kijelentéseit és értelmét a közösség hogyan értelmezi.”⁷

Az iszlámban nincs általánosan elfogadott és kötelező érvényű értelmezés, hiszen nem létezik olyan, minden muszlim számára abszolút tekintélyt képviselő személy, imám, akinek döntő szava lenne ezekben a kérdésekben. Ezért van az, hogy a dzsihadról folyó vita korunk világszerte aktuális témája.

⁵ Tibi i. m., 50. old.

⁶ A Korán egy fejezete.

⁷ Rostoványi Zsolt: *Háború és béke az iszlámban*, Budapest, Világosság, 1985/6.

Felhasznált irodalom

BARNARD, Lewis

- n. d. The Roots of Muslim Rage,
<http://www.theatlantic.com/issues/90sep/rage.htm>

GOLDZIER Ignác

- 1980 *Az iszlám*, Budapest, Magvető.

HUNTINGTON, Samuel P.

- 1998 *A civilizációk összecsapása és a világrend kialakulása*, Budapest, Európa.

KORÁN

- 1997 *Korán*, ford. SIMON Róbert, Budapest, Helikon.

ROSTOVÁNYI, Zsolt

- 1983 *Mit kell tudni az iszlámról*, Budapest, Kossuth Könyvkiadó.

ROSTOVÁNYI Zsolt

- 1998 *Az iszlám a 21. század küszöbén*, Budapest, Aula.

ROSTOVÁNYI Zsolt

- 2004 *Az iszlám világ és a Nyugat*, Budapest, Corvina.

TIBI, Bassam

- 2003 *Keresztes háborúk és dzsihád*, Budapest, Corvina.

TOYNBEE, Arnold J

- 1971 *Válogatott tanulmányok*, Budapest, Gondolat.